

ज्ञानविज्ञानसंपन्नाः एतान्सर्वानुपयन्तः नु भवतश्च ज्ञात्वा कारणैर्भोक्षोपयोगिभिः सात्विकैर्भाविर्भावितात्मानो वासितचित्ताः भोक्षप्रभुवन्ति स्रक्ष्माः रविरदमयो वायवो वा ॥ १७ ॥ अत्र प्राणेभ्यो देवा देवेभ्यो लोका इति श्रुत्यनुसारादिद्विषयेभ्यो देवतासृष्टिदेवताभ्यो लोकसृष्टिचाभ्युपेत्य ब्रह्मणिसर्वलया माह रूपेणेति रूपेण रूपवताद्रव्येण सृष्टिचक्षुरिद्रियसंयुक्तं कुण्डलेन कनकमिव चक्षुर्व्यतिरिक्तो रूपद्रव्यदेवतादिविषयो नास्तीत्यर्थः एवमप्येपियावन्भोक्षं ज्ञेयम् ॥ १८ ॥ वायुं त्वर्गिद्रियदेवतां न भसि स्वकारेण संश्रितं एतच्च सर्वदेवतोपलक्षणं मोहवैचित्र्यं तमसितमोगुणे लोभं रजः कार्यमर्थेषु तमसो र्थानां च वियोगे मोहलोभौ न भवत इति दृष्टान्मात्रमिदं ॥ १९ ॥ कतिपादविक्षेपे बलेहस्तेन्द्रिये कोष्ठे उदरे देवीपृथ्वी ॥ २० ॥ महति महत्तत्त्वकार्ये हंकारे महत्बुद्धौ महत्तत्त्वे ॥ २१ ॥ आत्मनि जीवे त्वंपदार्थे ॥ २२ ॥ ईशे मायाविनिर्देवे नारायणे चेति तस्यैव विशेषणे तस्य दार्थे भोक्षैकैवल्ये निर्विकल्पे वस्तुनि तच्च न कचित्सक्तं स्वेमहिम्नि प्रतिष्ठित इति श्रुतेः ॥ २३ ॥ ननु रूपपादीनां भोक्षमात्रत्वोक्तिरागममात्रं न त्वत्र काचिदुपपत्तिरस्तीत्या

ज्ञानविज्ञानसंपन्नाः कारणैर्भाविताः शुभाः ॥ प्राप्तुवंति शुभं भोक्षं सूक्ष्माद्वनभः परं ॥ १७ ॥ रूपेण दृष्टिसंयुक्तां घ्राणं गंधगुणेन च ॥ शब्दे सक्तं तथा श्रोत्रं जिह्वा रसगुणे च ॥ १८ ॥ तनुं स्पृशेत् तथा सक्तं वायुं न भसि चाश्रितं ॥ मोहं तमसि संयुक्तं लोभमर्थेषु संश्रितं ॥ १९ ॥ विष्णुं क्रांतिबलेशं क्रंकोष्ठे सक्तं तथानलं ॥ अप्सु देवीं समासक्तं मपस्तेजसि संश्रिताः ॥ २० ॥ तेजो वायौ तु संयुक्तं महद्बुद्धौ च संश्रितं ॥ २१ ॥ बुद्धिं तमसि संयुक्तं तमो रजसि संश्रितं ॥ रजः सत्त्वं तथा सक्तं सत्त्वं सक्तं तथात्मनि ॥ २२ ॥ सक्तमात्मानमीशे च देवे नारायणे तथा ॥ देवं भोक्षे च संयुक्तं मोक्षं सक्तं तु न क्वचित् ॥ २३ ॥ ज्ञात्वा सत्त्वगुणं देहं दृष्टं षोडशभिर्गुणैः ॥ स्वभावं चेतनं चैव ज्ञात्वा देहसमाश्रिते ॥ २४ ॥

शं क्याह ज्ञात्वेति सत्त्वगुणं देहबुद्धिसत्त्वमयं स्वाभं शरीरं षोडशभिर्गुणैः कार्यैः प्राणाच्छ्रद्धां स्ववायुज्योतिरापः पृथिवीद्रियमनो च मननाद्दीर्यतपो मन्नाः कर्मलोकेषु नाम चेति श्रुत्युक्तैः प्राणादिनामौ दंतं ज्ञात्वा स्वभावं प्राक्कर्मचतुस्तत्कारणं चेतनं धीवृत्तिचतदवभासिकं देहसमाश्रिते लिंगदेहाश्रिते ज्ञात्वा च मध्यस्थं उदासीनं एकं आत्मानं यस्मिन् पापं न विद्यत इति असंगं जानीयात् यथैकेन कर्मणा स्वाभप्रपंचविभ्रमे आत्मनः असंगत्वं स्थूलशरीरजडुः खानुवृत्तेर्दृश्यते एवं जायमाने पिविषये विष्णो विषयवासनावतां द्वितीयं कर्म कारणं विज्ञाय इंद्रियादीनामाश्रितान् आत्मन्यविषया अध्यारोपितान् जानीयादित्यध्यात्तय योज्यं अयमर्थः यथा स्वप्ने एकस्यैवात्मनो वासनावशात् सर्वजगदात्मकत्वं आत्मनश्चासंगत्वं दृश्यते एवं जाग्रद्वेपि ज्ञेयमिति सार्धं श्लोकद्वयार्थः ॥ २४ ॥